

ФАХОВА КУЛЬТУРА МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Анотація. У статті розкривається актуальність проблеми професійної підготовки медпрацівників, які володіють не лише глибокими спеціальними знаннями, але й мають поряд з високою загальнокультурною підготовкою ще й сформовану фахову культуру. Важливим для розуміння сутності даного поняття є застосування аксіологічного, особистісного та діяльнісного підходів та необхідність визначення організаційно-педагогічних умов формування досліджуваного явища.

Ключові слова: культура, фахова культура медпрацівника, структура, мораль, духовність, етика, спілкування.

Т. Королева

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА МЕДИЦИНСКОГО РАБОТНИКА КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

Анотация. В статье раскрывается актуальность проблемы профессиональной подготовки медработников, которые владеют не только глубокими специальными знаниями, но и вместе с высокой общекультурной подготовкой имеют сформированную профессиональную культуру. Важным для понимания сущности понятия «профессиональная культура медработника» есть применение аксиологического, личностного и деятельностного подходов, а также необходимость определения организационно-педагогических условий формирования исследуемого явления.

Ключевые слова. Культура, профессиональная культура медработника, структура, мораль, духовность, этика, общение.

MEDICAL WORKER'S PROFESSIONAL CULTURE AS PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PHENOMENON

Annotation. The article deals with the professional training and urgent demand for specialists, who aren't just well-educated in the medical area, but also high level of cultural training as well as formed professional culture. In order to understand the meaning of the term "medical worker's professional culture", it is important to use achmeological, personality and activity approaches as well as the necessity of defining the pedagogical conditions of the established phenomenon formation.

Key words: culture, medical worker's professional culture, structure, morality, ethics, communication.

Постановка проблеми. Політичні, економічні та соціальні зміни в країні не обходять і вищу школу, обумовлюючи необхідність суттєвого підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців. Професійна компетентність і особистісний розвиток випускників вищої школи безпосередньо пов'язані з розвитком суспільства, яке спрямоване на євроінтеграцію та входження до єдиного економічного простору. Цей процес вимагає від майбутніх фахівців розуміння загальноєвропейських цінностей та готовності у повсякденній професійній діяльності зміцнювати інтелектуальний, соціальний та науково-технічний потенціал нашої держави.

В Україні дедалі зростає попит на фахівців, які володіють не лише глибокими спеціальними знаннями, але й мають поряд з високою загальнокультурною підготовкою ще й сформовану фахову культуру. Сьогодні Україні потрібні фахівці, здатні пов'язати свою професійну діяльність з вирішенням проблем та викликів сучасного суспільства. У системі ринкових відносин питання фахової культури медичного працівника завжди актуальне як для особистісного професійного росту окремого

фахівця, так і вдосконалення медичних послуг у суспільстві в цілому. Вузька професійна орієнтація сучасної вищої спеціальної освіти призвела до того, що прослідковується нехтування загальними культурними основами, які повинні складати фундамент професійної освіти, і, як результат, виникають протиріччя між професійною діяльністю і культурою. Підготовка майбутніх медпрацівників у наш час не завжди відповідає сучасним концепціям гуманізації освіти та культурно-ціннісним позиціям. Процес формування фахової культури майбутніх спеціалістів ускладнюється ще й кризою загальнолюдських цінностей, нерозвиненістю ціннісної свідомості, запереченням загальнолюдської культури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Система професійної підготовки медпрацівників має глибокі історичні корені (Гіппократ, Авіценна, А.Молль, Т.Персиваль, Г.Цимсен). Аналіз сучасних наукових досліджень показав, що існує значна кількість праць, присвячених проблемам підготовки студентів-медиків (В.Белоліпецький, І.Гурвіч, Е.Зеєр, В.Ігнатов, І.Кон, З.Кунцевич, Г.Лернер, В.Петровський, Д.Фельдштейн та інші). Проблема виховання окремих рис майбутнього медичного працівника у вищих навчальних закладах, зокрема милосердя, людяності, поваги до людини, висвітлено у працях М.Воловської, Т. Дем'янчук, А.Остапенко, Р.Тарасова, А.Ткаченко. Проте саме поняття «фахова культура медпрацівника», його структурні компоненти, зміст та процес формування вивчені недостатньо, чому і присвячена дана стаття.

Мета статті. Обґрунтувати і дати визначення поняттям «культура», «фахова культура», проаналізувати фахову культуру медичного працівника як психолого-педагогічне явище.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес гуманізації сучасної освіти - це система заходів, спрямованих на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті освіти й у такий спосіб на формування особистісної зрілості тих, кого навчають. Саме культура, а не

суспільство і колектив, визначає формування особистості, що підтверджується успішною практикою домашнього виховання і, навпаки, неспроможністю значної частини освітніх закладів. Ідея гуманізації освіти змушує звернутися до найбільш перспективних психолого-педагогічних теорій розвитку людини та розумінні особистості майбутнього спеціаліста як «людини культури». [1,с.107-108].

Логіка нашого дослідження потребує детальнішого розгляду понять «культура», «фахова культура», «фахова культура медичного працівника».

Якщо порівняти визначення культури в різних джерелах, то можна стверджувати, що культура – явище багатоаспектне, яке охоплює всі сфери життя людини і суспільства.

Визначення поняття «культура» змінювалось в різні історичні епохи розвитку людства. На даний час існує понад трьохсот визначень поняття «культура» (від латинського «cultura» — обробка, виховання, освіта, розвиток) в залежності від галузі знань, де воно застосовується.

Давньоримський філософ Марк Тулій Цицерон у праці «Тускуланські рукописи» (45 р. до н.е.). термін «культура» визначив як обробку, тобто розвиток розуму людини під час навчання та виховання. Філософ вважав, що розум виникає в процесі філософських роздумів та є результатом постійної розумової діяльності людини.

У середньовіччі термін «культура» означав результати діяльності людини, тобто те, що створено штучно на відміну від творінь природи та навколишнього середовища.

У роботах філософів епохи Просвітництва (Г. Лессінг, І. Гердер, Вольтер, Кондоре) культура визначалась як окрема духовна сфера людської діяльності, суспільства з відповідною системою критеріїв, що підвладна «вищому Розуму», а культурна діяльність має бути новаторською, розширювати межі пізнання. Філософи цієї доби протиставляли культуру та цивілізованість людини і суспільства первинним формам організації

людського життя, варварству первинної людини. Однак і в той час існували критики цієї концепції, зокрема Ж. Руссо протиставляв моральному падінню «культурних націй» простоту та чистоту народів, що перебувають на патріархальному етапі розвитку.

Друга половина вісімнадцятого століття поділяє дослідників, в першу чергу філософів, у поглядах на поняття «культура» на два табори. В першому культуру досліджують як еволюційний розвиток людської свідомості, релігії, моралі, етики тощо, що забезпечує прогрес людства (німецький класичний ідеалізм — Кант, Фіхте, Шеллінг, Гегель, німецький романтизм — Ф. Шиллер, Ф. Шлегель). У другому таборі дослідників культура розглядається не в історичному розвитку, а як окрема автономна система соціальної організації в різних суспільствах (неокантіанство - Г. Риккерт, М. Вебер, П. Сорокін, Н. Данилевський, А. Тойнбі, О. Шпенглер). Існувала також теорія заперечення культури взагалі, визначення «природної анти культурності людини», при цьому будь-яка культура визнавалася як засіб пригнічення людини (Ніцше). Однак саме в цю історичну епоху до поняття «культура» входить мова, етнічні звичаї, системи символів, твори мистецтва тощо. Вперше культура одержує поділ на духовну та матеріальну.

У роботах авторів марксистської концепції (кінець XIX – початок XX століття) крім класової, визнається матеріальна та духовна культури, національна форма культури тощо.

У цей же період, крім філософів, поняття культури досліджують психологи (американці Р. Бенедикт, М. Мід, М. Херсковіц, що розробляли та вирішували проблему «Культура – Особистість»; швейцарець К. Юнг, який запропонував постулат про психобіологічну єдність людства), антропологи (американець А. Кребер ввів поняття «культурного зразка» та вважав, що сукупність таких зразків складає культуру, К. Леві-Стросс, Е. Сепір вивчали комунікативну роль культури під час передачі соціального надбання за допомогою мови як основи побудови культури), та етнологи (англієць Е.

Тейлор визначав культуру шляхом визначення конкретних елементів, американець Ф. Боас запропонував метод вивчення мов, звичаїв у примітивних суспільств та їх порівняння із сучасністю для визначення історичних умов розвитку).

Видатний український педагог С. Гончаренко підкреслює: "Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людини, а також рівень володіння якоюсь галуззю знань або діяльністю" [2,с.182]

У цьому розумінні поняття культури наближається до поняття професійної культури, культури діяльності фахівця, що знаходить відбиток у його професійній діяльності, засобах і прийомах вирішення професійних завдань.

Серед різних підходів до вивчення педагогічних явищ та процесів слід виділити культурологічний підхід, що базується в своїй основі на аксіології - вченні про цінності. Людина розвивається шляхом освоєння нею культури як системи цінностей, одночасно стає творцем нових елементів культури, тобто відбувається становлення індивіду як творчої особистості [3,с.15]

Однак у сучасній українській педагогічній науці превалює так званий діяльнісний підхід до визначення культури. Суть його полягає в тому, що діяльність – це джерело виникнення та існування культури. Культура взаємопов'язана з діяльністю, але з факту діяльності ще потрібно вивести факт культури. Це можна здійснити за допомогою структури суспільних відносин як форми діяльності людей, як виробництво ними матеріальних і духовних благ [4]. Нижче ми пропонуємо наше бачення визначення ролі культури у педагогіці (Рис.1):

Узагальнюючи вищевикладене, під поняттям «культура» ми будемо розуміти рівень розвитку матеріальних та духовних цінностей, що набуваються та створюються людиною в процесі особистого життя та професійної діяльності.

Відмітимо, що у визначення загального поняття культури входять його професійні складові. Важливою умовою соціальної адаптації майбутніх фахівців є наявність не лише необхідних знань, умінь та навичок, а й розвиненість соціально значущих особистісних якостей, які продуктивно можна реалізувати у професійній діяльності.

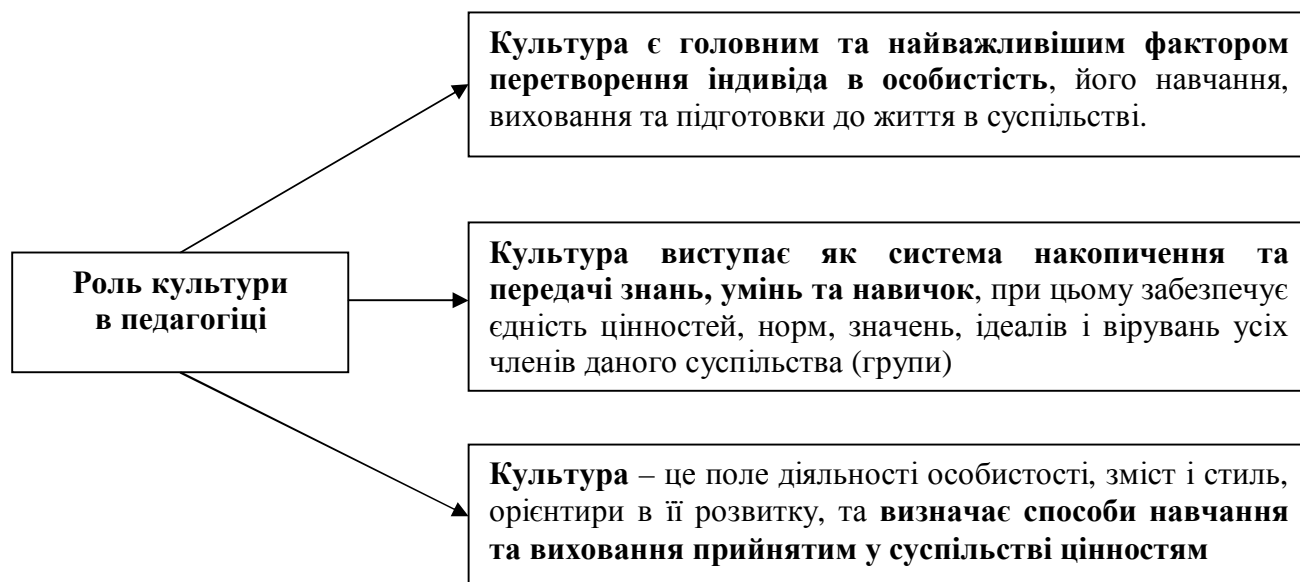

Рис. 1. Роль культури в педагогіці

Термін «фахова культура» почали широко застосовувати в кінці 20 століття, коли культуру почали розглядати з культурологічної точки зору як специфічну якість професійної діяльності фахівця. Також важливим для розуміння сутності даного поняття є застосування аксіологічного, особистісного та діяльнісного підходів.

В аксіологічному аспекті фахова культура розглядається як інтеграція матеріальних і професійно-етичних цінностей людини у процесі їх становлення, збереження та використання в діяльності.

З точки зору особистісного підходу фахова культура є основним фактором розвитку моральних якостей особистості, її творчої реалізації.

Діяльнісний підхід до фахової культури виражається в наявності певних норм, правил, моделей поведінки, притаманних певній професії.

За визначенням, яке надає культурологічний словник, професійна культура „характеризує рівень і якість професійної діяльності, які залежать від соціально-економічного стану суспільства і сумлінності в оволодінні певними знаннями, навичками конкретної професії та їх практичному використанні” [5,с.173].

На думку А. Капської, професійна культура крім необхідних знань, умінь та навичок включає в себе певні особистісні якості, норми ставлення до різних складових професійної діяльності [6].

Б. Єрасов визначає фахову культуру як сукупність норм, правил і моделей поведінки людей, яка пов’язана зі специфікою діяльності в сучасних умовах праці. У ній діє два початки – консервативний, тобто минулий, і творчий, спрямований на майбутнє створення нових цінностей [7,с.7].

Фахова культура існує в кожній професії. На формування фахової культури впливають як об’єктивні, так і суб’єктивні чинники: глобалізація освіти, престижність професії, якість освітніх послуг, а також загальна культура майбутнього фахівця, сформованість професійної мотивації, здатність до саморозвитку і професійного росту.

Спираючись на теоретичні розробки українських та зарубіжних дослідників, під поняттям «фахова культура» ми будемо розуміти соціально обумовлений фаховий рівень розвитку особистості в професійній сфері діяльності, що проявляється також у найрізноманітніших сферах її життєдіяльності: в духовному житті, у праці, у спілкуванні з оточенням тощо та характеризує рівень і якість професійної діяльності в цілому.

Медицину як окрему наукову предметну галузь можна розглядати як складову загальної культури людства. Тому культурологічний підхід до проблеми формування фахової культури медпрацівника є актуальним, оскільки дозволяє розглядати медицину як соціальну частину культури суспільства з її традиціями, звичаями, стереотипами, розкриває специфіку взаємовідносин між лікарем і пацієнтом.

Структура фахової культури медпрацівника багатоаспектна. Вона включає в себе не лише спеціальні знання та розвиненість професійно важливих якостей, а й моральний, духовний, етичний, комунікативний компоненти, які притаманні професії лікаря.

Формування фахової культури неможливе без формування професійної моделі спілкування, яка представляє собою сукупність моральних та етичних норм поведінки і взаємовідносин між лікарем і пацієнтом. Культура спілкування дуже важлива особливо для пацієнта, оскільки вона спрямована на вищі цінності суспільства, а саме здоров'я і життя людей. Часто слово має цілющу силу і вселяє надію у хворих.

Особливістю діалогу з пацієнтом є встановлення контакту для ефективного лікування. Тому високий рівень володіння мовою – це запорука ефективного лікування і збереження здоров'я. Відносини "лікар-пацієнт" вимагають не лише медичних знань, а й високого рівня комунікативної культури, яка формується в процесі психолого-педагогічної підготовки студента-медика, і є сутнісною характеристикою особистості спеціаліста, як одного з показників рівня його фахової підготовки.

Медицина – одна із найбільш гуманних сфер людської діяльності. Принцип медичної деонтології - розглядати людину як найвищу цінність суспільства [8]. Сама професійна діяльність лікаря є безпосереднім втіленням гуманних ідей у суспільне життя. Проблеми виховання гуманності майбутніх медпрацівників досліджена недостатньо: (В. Зонь (виховання вольвих якостей); І.Кучинська (виховання духовних цінностей); Х.Мазепа (організаційно-педагогічні умови виховної роботи в медичному коледжі). Тому вирішення питань виховання гуманності у студентів-медиків, зокрема таких якостей як людяність, скромність, чуйність, безкорисливість, правдивість, повага до людини, вимагає перегляду організаційно-методичних засад виховання майбутніх медичних працівників, закріплення гуманістичних надбань, формування в них патріотичності, ініціативності,

позитивного ставлення до професії, здатності свідомо розвиватися і вдосконалюватися. Перераховані вище риси є показниками рівня сформованості гуманного ставлення студентів-медиків до майбутньої професії.

Основою навчально-виховного процесу має стати реалізація гуманістичної мети виховання та всебічний розвиток особистості студента, який базується на здібностях та обдаруваннях, заміні авторитарності впливу викладача на безпосереднє співробітництво зі студентами, яке ґрунтується на гуманістичній самовизначеності особистості.

У структурі особистісних якостей майбутніх медпрацівників слід також виділити духовність як один з базових елементів взаємовідносин лікаря і пацієнта. Формування духовності дозволяє глибше усвідомити медицину як соціальну частину культури суспільства. Але педагогічна практика вказує на те, що навчальні плани сформовані таким чином, що кількість гуманітарних предметів, які сприяють розвитку духовності в медичних вузах, незначна. Студенти отримують недостатньо інформації про специфіку майбутньої професії, а зокрема про важливість сформованості гуманних, духовних та етичних якостей для практичної діяльності. Цей процес ускладнюється ще й кризою цінностей у сучасному суспільстві. Тому, одним з завдань, які обумовлюють розв'язання гуманізації освіти, є забезпечення психолого-педагогічних умов розвитку гуманітарних цінностей професійної культури у майбутніх спеціалістів.

Професія майбутнього медичного працівника ставить жорсткі етичні вимоги до особистості. Специфіка професійної діяльності медичного працівника вимагає від нього суворо дотримання етичних норм та правил, заборон та обмежень, що обумовлено особливістю професії, а саме постійним втручанням в духовне та біологічне життя інших людей. Відповідно навчання майбутнього медичного працівника вимагає не тільки оволодіння суто професійними навичками, а також виховання та формування

культури особистості. У професійній культурі медичного працівника такі елементи загальної культури як володіння нормами етики, моралі, вміння спілкуватися відіграють найважливішу роль.

Формування етичного компоненту фахової культури студента-медика у вищому навчальному закладі складний процес, який має проходити через усі дисципліни і мета якого – виховання культурного фахівця. Саме вищий заклад та власний приклад професорсько-викладацького складу повинні лежати в основі процесу формування етичного компоненту фахової культури. Важливо формувати та розвивати цю якість впродовж всього навчання і професійної діяльності, створювати можливості самореалізації та самовдосконалення.

Висновки. Особливістю фахової культури медпрацівника є те, що вона є частиною загальнолюдської культури. Її об'єктом, метою і результатом виступає особистість, її освіта, виховання та розвиток. Це накладає особливий відбиток на педагогічний процес формування культури цієї діяльності.

Досягнення мети сучасної професійної освіти розглядається з позиції формування особистісного потенціалу майбутнього спеціаліста і передбачає постійну загальнокультурну підготовку майбутнього фахівця, яка є професійною основою його фахової підготовки.

Фахова культура медпрацівника - складний соціальний, психолого-педагогічний феномен, який слід розглядати як інтегровану єдність певних структурних компонентів особистості, що гармонійно поєднуються між собою: спеціальні знання, розвиненість професійно важливих якостей, моральний, духовний, етичний, комунікативний компоненти, які притаманні професії медичного працівника. Це соціальне, психолого-педагогічне явище, яке утворюється та існує не самостійно, а повинно систематично та ефективно розвиватися в різних умовах. Основою фахової підготовки медпрацівників має стати створення гуманних, етичних, моральних,

культурологічних основ, спрямованих на розвиток духовної культури студентів. Необхідно підкреслювати також престижність лікарської професії, її специфіку, відповідальність медпрацівника у контакті з хворим.

Обґрунтування педагогічних умов ефективного формування професійної культури студента-медика уможливить комплексно розв'язати ряд нагальних соціальних і педагогічних проблем та протиріч, а саме: поліпшити якість професійної діяльності медпрацівників у сучасних умовах, системно врахувати особливості змісту, структури, форм і способів організації їхньої професійної діяльності в процесі професійного навчання, організувати процес неперервної професійної освіти, ефективно протидіяти випадкам порушення законності та перевищення службових повноважень медпрацівниками, подолати вияви негативного ставлення населення до медпрацівників.

Література:

1. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений : словарь / сост. В.А.Мижериков, Ред. П.И. Пидкасистый. - Ростов-на-Дону : "Феникс", 1998. - 544 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ «Либідь», 1997. - 375 с.
3. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник / Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Харків: «ОВС», 2002. – 592 с.
4. Игнатов В.Г., Белолипецкий В.К. Профессиональная культура и профессионализм государственной службы: контекст истории и современность. Учебное пособие. – Ростов н/Д: издательский центр «МарТ», 2000. – 256 с.
5. Корінний М. М. Короткий енциклопедичний словник з культури / М. М. Корінний, В. Ф. Шевченко. – К.: Україна, 2003. – 384 с.

6. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю: Навчально-методичний посібник / А. Й. Капська. – К.: УДЦССМ, 2001. – 220 с.

7. Ерасов Б.С. Социальная культурология: Учебник для студентов высших учебных заведений. - М.: Аспект Пресс, 2000. - 591 с.

8. Деонтология в медицине: в 2 т. / под ред. акад. Б. В. Петровского. – М. : Медицина, 1988. – Т. 1. – 352 с.